

William Fagerheim, Gunhild Setten og Gunnar Austrheim

Anbefalinger til ny forvaltningspraksis for sauebeite i fjellet. Sluttrapport fra en serie fokusgruppemøter 2012-2014

NTNU Vitenskapsmuseet
naturhistorisk rapport 2014-4

NTNU Vitenskapsmuseet naturhistorisk rapport 2014-4

William Fagerheim, Gunhild Setten og Gunnar Austrheim

**Anbefalinger til ny forvaltningspraksis for
sauebeite i fjellet. Sluttrapport fra en serie
fokusgruppemøter 2012-2014**

NTNU Vitenskapsmuseet naturhistorisk rapport

Dette er en elektronisk serie fra 2013 som erstatter tidligere Rapport botanisk serie og Rapport zoologisk serie. Serien er ikke periodisk, og antall nummer varierer per år. Rapportserien benyttes ved endelig rapportering fra prosjekter eller utredninger, der det også forutsettes en mer grundig faglig bearbeidelse.

Tidligere utgivelser: <http://www.ntnu.no/vitenskapsmuseet/publikasjoner>

Referanse

Fagerheim, W., Setten, G. & Austrheim, G. 2014. Anbefalinger til ny forvaltningspraksis for sauebeite i fjellet. Sluttrapport fra en serie fokusgruppemøter 2012-2014. – NTNU Vitenskapsmuseet naturhistorisk rapport 2014-4: 1-36.

Trondheim, juni 2014

Utgiver

NTNU Vitenskapsmuseet
Seksjon for naturhistorie
7491 Trondheim
Telefon: 73 59 22 60/73 59 22 80
e-post: post@vm.ntnu.no

Ansvarlig signatur

Torkild Bakken (seksjonsleder)

Kvalitetssikret av

Anders Lyngstad

Publiseringstype

Digitalt dokument (pdf)

Forsidefoto

Sau på fjellbeite i Hol, Buskerud. Foto: Atle Mysterud

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet

ISBN 978-82-7126-992-0
ISSN 1894-0056

Sammendrag

Fagerheim, W., Setten, G. & Austrheim, G. 2014. Anbefalinger til ny forvaltningspraksis for sauebeite i fjellet. Sluttrapport fra en serie fokusgruppemøter 2012-2014. – NTNU Vitenskapsmuseet naturhistorisk rapport 2014-4: 1-36.

Fokusgruppen, som bestod av forvaltere med ansvar for sauebeiting i fjellet og organisasjoner som berøres og har interesser knyttet til sauebeiting, ønsker mer beiting i fjellet, selv om det trolig aldri har vært et høyere antall sau i norske fjell enn det er i dag. Det må fremover legges til rette for et middels til høyt beitetrykk i fjellet. Det er ønskelig med beite i hele landet, men det bør også legges til rette for at det ikke beites i enkelte områder.

Ønsket om økt sauebeiting i fjellet henger sammen med en klar målsetting om økt matproduksjon i fjellet. Fokusgruppen mente det burde være et mål å øke matproduksjonen i fjellet betydelig, men dette er avhengig av de naturgitte betingelsene og landskapstypene. De viktigste prinsippene som en forvaltningsstrategi for beitebruk i fjellet må bygge på gitt hovedmålsettingen for sauebeiting i fjellet er:

1. Beitebruk må sees i sammenheng med naturmangfoldet. Beitebruk i fjellet må opprettholde, og ikke virke negativt, på biodiversitet. Beitebruk må være basert på bærekraftige prinsipper. Forvaltningen må legge til grunn et føre var-prinsipp, der beitebruk ikke må skje på bekostning av ivaretagelse av biodiversitet og biologisk mangfold.
2. Det er avgjørende å definere en nedre og øvre tålegrense for beiting. Fokusgruppen poengterer at tålegrenser må defineres ut fra ulike landskapstyper. Likevel erkjenner gruppen at det er umulig å angi eksakte tålegrenser. Et landskaps tålegrense utfordres når biodiversiteten reduseres. Det er f.eks. ikke bærekraftig å la landskapet gro igjen, heller ikke å overbeite landskapet.
3. Variasjon mellom landskapstyper er et mål i seg selv. Det er ikke ønskelig å dyrke én type landskap på bekostning av andre. Det er likevel viktig å ta vare på landskapstyper som er truet i noen geografiske områder, slik som stølslandskapet. Stølslandskapet må imidlertid sees i sammenheng med andre typer landskap. Stor landskapsvariasjon er mest ønskelig for å ivareta målsettingen om biologisk mangfold.
4. Fokusgruppen la vekt på at vi har et ansvar overfor kommende generasjoner om å ivareta beitebruk i fjellet. Å ikke ta dette ansvaret er å handle imot idealet om en bærekraftig forvaltning av sauebeiting i fjellet.
5. Det er ikke bærekraftig å fjerne rovdyr fra biomangfoldet i den norske naturen. Det må være en god balanse mellom beitedyr og rovdyr.
6. Det er ikke bare økologiske verdier som må ligge til grunn for ønsket om mer beiting i fjellet. De kulturelle og estetiske verdiene er viktige. Beitebruk er en identitetsskaper, og landskaper som representerer beitebruk oppleves av de fleste i fokusgruppen som ønskelig. Slike landskap er åpne og viser spor etter menneskelig aktivitet.
7. Det er viktig å ivareta erfaringskunnskap om beitebruk i fjellet som aktørene i næringen representerer, samtidig som forvaltningen må bli bedre på å implementere ny kunnskap frembragt gjennom forskning. Målet er å få til et godt samspill mellom erfaringskunnskap og forskningskunnskap.

Fokusgruppens anbefalinger for en bærekraftig forvaltning av sauebeiting i fjellet er beskrevet i tabellen. Deltagerne ble bedt om å formulere de viktigste anbefalingene vedrørende en fremtidsrettet og bærekraftig forvaltning av sauebeiting i fjellet. Anbefalingene er gruppert iht. fem hovedtemaer:

Anbefalinger for en bærekraftig forvaltning av sauebeiting i fjellet

Hovedtema	Anbefalinger
Styrke sauebondens økonomi	• Sikre økonomi for videre utmarksbeiting. • Premiere bærekraftig matproduksjon i jordbruksavtaler gjennom «Grønn skattekommisjon».
Organisering av beite og infrastruktur	• Videreutvikle ordningen med «organisert beitebruk». I tillegg må ordningen med beitelag bestå. • Styrke beiteområdenes infrastruktur. • Videreutvikle overvåkingssystemer for sau på beite.
Bidra til økt nyskaping i saueneæringen	• Merking av produkter fra utmarksbeite med tanke på å bevisstgjøre forbrukerne om kvalitet. • Økt markedsorientering og produktutvikling. • Løfte frem tradisjonell bruk og tradisjonsbåren kunnskap som basis for beitebruk, produksjonsutvikling, landskapsopplevelse og naturmangfold.
Styrke beitebrukens samfunnsaksept	• Legge til rette for økt dyrevelferd og naturmangfold. • Kartlegge brukerinteresser og motstridende interesser i beiteområdene. • Utvikle, formidle og ta i bruk kunnskap om beitingens betydning for landskap, naturgoder og biologisk mangfold, inkludert matproduksjon, selvforsyning og beredskap.
Styrke den forvaltningsmessige og juridiske «verktøykassen» for beitebruk i fjellet	• Kunnskapsinnhenting om beiteressurser og mangfold, samt kobling av disse i et forvaltningsverktøy (arealbasert). • Utarbeide beitebruksplaner (arealbasert). • Ta vare på beitearealene både på ut- og innmark. • Prioritere utvalgte beiteområder, samt velge ut områder det ikke skal beites i. • Detaljkartlegge beiteressurser. • Revidere beite- og gjerdeloven.

Nøkkelord: fokusgruppe – rettighetshavere – sauebeiting – forvaltning – fjell – økosystemtjenester - biodiversitet

William Fagerheim, Mind the Gap AS, Salangen 6, 4816 Kolbjørnsvik

Gunhild Setten, Geografisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim

Gunnar Austrheim, Seksjon for naturhistorie, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim

Summary

Fagerheim, W., Setten, G. & Austrheim, G. 2014. Recommendations for new management practices related sheep grazing in mountain areas. Report from a series of focus group meetings 2012-2014 – NTNU Vitenskapsmuseet naturhistorisk rapport 2014-4: 1-36.

The focus group, which consisted of selected stakeholders responsible for the management of sheep grazing in the mountains and representatives from organizations affected by and having interests related to sheep grazing, wants to see more grazing in Norwegian mountains, even though there has probably never been a greater number of grazing sheep than it is today. The focus group recommends a moderate to high grazing pressure in the mountains. It is desirable with sheep grazing in all parts of the country, but grazing should also be prevented in some areas.

The pursuit of increased sheep grazing in the mountains is linked to an increase of food production in the mountains. According to the focus group, it should be a goal to increase food production significantly in the mountains, but this depends on site specific environmental conditions. The main principles for a management strategy for grazing in the mountains are:

1. Grazing must be viewed in the context of biodiversity. Grazing in the mountains must maintain, and not have a negative impact on biodiversity. Grazing must be based on sustainable principles. Management must adhere to a precautionary principle, where grazing must not be at the detriment of biodiversity and ecosystem services.
2. It is essential to define a lower and upper tolerance limit for grazing. The focus group points out that tolerance limits must be defined based on the environment in each area. Nevertheless, the group recognizes that it is impossible to define the exact limits of tolerance. A landscape carrying capacity is challenged when biodiversity is reduced. Both over- and under-grazing could be defined as unsustainable.
3. Landscape heterogeneity is a goal in itself. It is not desirable to manage for one type of landscape at the expense of landscape diversity. It is important to maintain landscapes that are threatened in some geographical areas, such as the mountain summer farming landscape. Different landscapes must be seen in relation to each other. High landscape heterogeneity is desirable in order to ensure the objective of biodiversity maintenance.
4. The focus group emphasized that we have a responsibility to maintain grazing in the mountains for future generations. To not take this responsibility is to act against the ideal of sustainable management of sheep grazing in the mountains.
5. It is not sustainable to remove carnivores from Norwegian nature. There must be a good balance between grazers and carnivores.
6. The aim of more grazing in the mountains is not only based on ecological values. Grazing represents cultural and aesthetic values. These values are important for people's sense of identity. Semi-natural landscapes with grazing are perceived as desirable among the focus group members, as such landscapes are open and contain traces of human activity.
7. It is important to maintain and acknowledge the value of experience based knowledge achieved by sheep farmers in mountain areas. Also, management must become better at implementing new knowledge produced through research. The overall goal is to get a good interaction between experiential learning and research knowledge.

The recommendation for sustainable management of sheep grazing in the mountains given by the focus group is described in the table. Participants were asked to formulate the main recommendations regarding a future-oriented and sustainable management of sheep grazing in the mountains. The recommendations are grouped according to five main themes:

Recommendations for new management practices related sheep grazing in mountain areas

Main theme	Recommendations
Strengthen sheep farmer's economy	• Ensure sustainable economy for rough sheep grazing. • Acclaim sustainable food production in agriculture agreements through "Green Tax Commission."
Organization of pastures and infrastructure	• Further develop the system of organized grazing. The system of sheep holder groups should be maintained. • Strengthen the infrastructure in grazing areas. • Develop monitoring systems for sheep grazing.
Contributing to increased innovation in sheep farming	• Labelling of products from grazing in mountain pastures to increase consumer knowledge about quality. • Increased market orientation and product development. • Stress the importance of traditional use and knowledge as the basis for grazing, product development, landscape experience and biodiversity.
Strengthen the social acceptance for grazing	• Facilitate improved animal welfare and biodiversity. • Identify user interests and conflicting interests in grazing areas. • Develop, disseminate and apply knowledge about the importance of grazing for landscape, natural resources and biodiversity, including food production, self-sufficiency and food security.
Strengthen the administrative and legal "toolbox" for grazing in the mountains	• Knowledge acquisition of grazing resources and diversity, and linking these to a management tool (landscape based). • Develop grazing plans (landscape based). • Safeguard grazing areas on both outlying land and infields. • Prioritize selected pastures for grazing, as well as select areas that should not be grazed. • Conduct detailed surveys of grazing resources. • Revise the grazing and fencing laws.

Key words: focus group – stakeholders – sheep grazing – management – mountains - ecosystem services – biodiversity

William Fagerheim, Mind the Gap AS, Salangen 6, N-4816 Kolbjørnsvik, Norway

Gunhild Setten, Department of Geography, Norwegian University of Science and Technology, N-7491 Trondheim, Norway

Gunnar Austrheim, Museum of Natural History and Archaeology, Section of Natural History, Norwegian University of Science and Technology, N-7491 Trondheim, Norway

Innhold

Sammendrag	3
Summary	5
Forord	8
1 Innledning	9
2 Om fokusgruppen	11
2.1 Fokusgruppens sammensetning	11
2.2 Formål	11
2.3 Prosessen med fokusgruppen	11
2.4 Om arbeidsformen i fokusgruppen	12
2.5 Organisering	13
2.6 Rapportens oppbygning	13
3 Scenarier 2030	14
3.1 Om formålet med å utvikle scenarier	14
3.2 To sannsynlige scenarier	14
3.3 Sammenligning av scenariene	18
3.4 Vurdering av drivkrefter	19
4 Å forstå et landskap	20
4.1 Økosystemtjenester som forståelsesramme	20
4.2 Landskapspreferanser og forståelse av landskap	21
5 Bærekraft og tålegrenser	24
5.1 Om bærekraft	24
5.2 Bærekraftig beitebruk i fjellet	25
5.3 Tålegrenser for beitebruk	25
6 Målbilde	27
6.1 Visjon	27
6.2 Mål for beite i fjellet	27
7 Forvaltningsstrategi	29
7.1 Forslag til styrking av forvaltningsstrategien	29
7.2 Kvalitetsmat	30
7.3 Livskraftige bygder	30
7.4 Mangfoldig natur	31
7.5 Høy samfunnsaksept og kunnskap	32
8 Referanser	34
Vedlegg	35

Forord

Programmet Miljø2015, i regi av Norges forskningsråd, bevilget i 2012 støtte til forskningsprosjektet MANECO: «MANaging ECOSystem services in low alpine cultural landscapes through livestock grazing». Prosjektet har gått over tre år (2012-2014), og har blitt ledet fra NTNU Vitenskapsmuseet. Prosjektet har vært rettet mot å utvikle anbefalinger for en kunnskapsbasert forvaltning av sauebeiting i fjellet.

Sauebeiting er en sterk drivkraft for endringer av fjelløkosystemet. Et delprosjekt i MANECO har hatt som formål å identifisere sentrale rettighetshaveres og forvalteres preferanser for beitebruk i fjellet: Hva vil være en god forvaltning av beitebruk med sau for å sikre bevaring av økosystemtjenester/naturgoder og biologisk mangfold i fjellet?

For dette formålet ble det opprettet en fokusgruppe som i løpet av tre år, 2012-2014, har vært samlet tre ganger med et mål om å arbeide frem et felles grunnlag for fremtidens forvaltningspraksis for sauebeite i fjellet. Foreliggende rapport er en oppsummering av denne prosessen. I alt har 18 personer fra 12 organisasjoner og institusjoner deltatt i prosessen. I tillegg har relevante eksperter og brukere bidratt med kunnskap og erfaring i løpet av de tre samlingene. Workshopene for fokusgruppen har vært tilrettelagt og gjennomført av en prosjektgruppe bestående av: William Fagerheim, Mind the Gap AS, prosessleder for arbeidet i fokusgruppen og hovedansvarlig for oppsummeringen av arbeidet, Gunhild Setten, Geografisk institutt, NTNU, ansvarlig for forskningen på materialet fra fokusgruppen, og Gunnar Austrheim, Seksjon for naturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet, prosjektleder for ManEco.

Vi vil spesielt takke alle fokusgruppedeltagerne for alle bidragene under samlinger i 2012 (Trondheim), 2013 (Grimsdalen) og 2014 (Oslo), samt arbeidet med godkjenning av denne sluttrapporten. Disse har deltatt i prosessen: Kjartan Askim (Den Norske Turistforeningen), Hans Erik Lerkelund (Friluftslivets Fellesorganisasjon), Erik Lund, Lise Hatten og Dordi Kjersti Mogstad (Miljødirektoratet), Erik Brenna (Naturvernforbundet), Finn Erlend Ødegård og Øivind Løken (Norges Bondelag), Erik Hagen (Norges Fjellstyresamband og Ringebu fjellstyre), Liv Aasen Mjelde (Norges Hytteforbund), Ola Krokann (Norsk Bonde- og Småbrukarlag), Kari Anne Kaxrud Wilberg og Therese J. Mosti (Norsk Sau og Geit), Even Gaukstad og Stene Berg (Riksantikvaren), Carl-Erik Semb (Statens landbruksforvaltning) og Carl Libach (Statskog).

Takk også til Katrina Rønningen, Norsk Senter for Bygdeforskning, Atle Mysterud, CEES, Universitetet i Oslo, Ellen Anne Bergseng, Bergseng Sæter i Grimsdalen, Sidsel Rønnebak, Fylkesmannen i Oppland, Ann Guro Hansen, sauebonde i Saltdal i Nordland, og Ulf Ullring, Nasjonalparkforvalter i Oppland, for foredrag og viktig inspirasjon i forbindelse med møtene. En stor takk rettes også til Lene Bergersen og Madeleine Kristensen, masterstudenter i geografi ved NTNU, som har vært faste referenter ved møtene, og Tomasz Opach, Geografisk institutt, NTNU, for manipulering av bilder brukt under workshop 2.

Trondheim, juni 2014

William Fagerheim

Gunhild Setten

Gunnar Austrheim

1 Innledning

Sauen er det viktigste beitedyret i norske fjellområder. Endringer i utnyttningen av beiteressursene på inn- og utmark har konsekvenser for landskap, plante- og dyrearter.

Fjellnaturen i Norge er sterkt preget av menneskelig bruk. Særlig har husdyrbeiting og aktiviteter knyttet til husdyrbruk som vedhogst og høsting av vinterfôr vært viktig. Et svært synlig resultat av denne bruken er senking av skoggrensen. Hele 45 prosent av landarealet ligger i dag over skoggrensen, mens det klimatisk sett er anslått at bare 30 prosent er fjell.

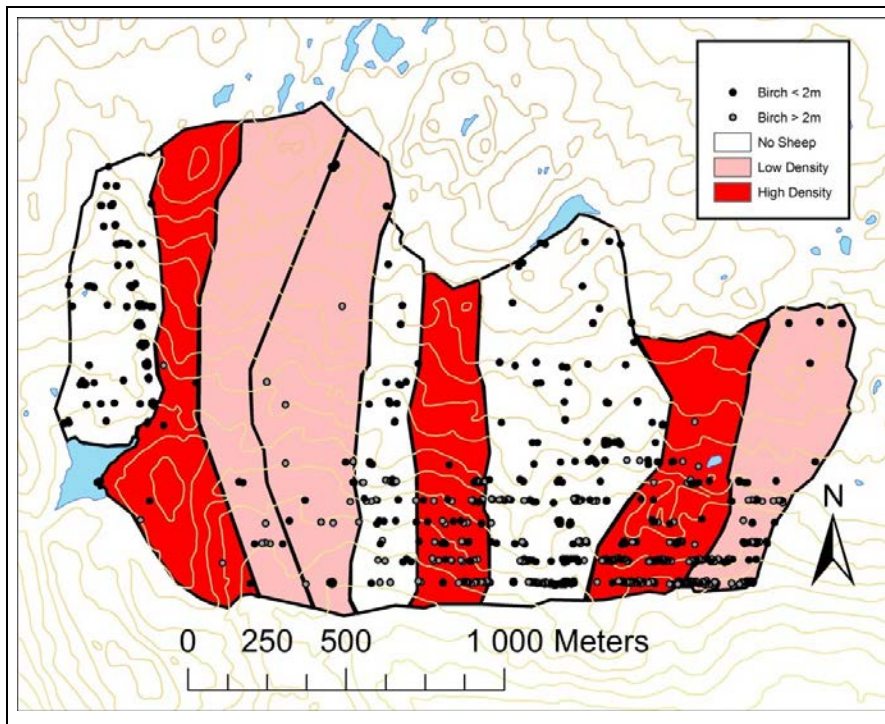
Endringer i arealbruk har effekter på landskap, plante- og dyrearter. De siste tiårene har spesielt hogst og utmarksslått blitt redusert. Redusert arealbruk forventes å gi en heving av skoggrensen og reduksjon av det åpne fjellarealet. Klimaendringer bidrar til å forsterke denne prosessen, men beiting av sau motvirker rekruttering av bjørk i fjellet (Speed m. fl. 2010, Fig. 1).

Sauen er i dag det viktigste beitedyret i Norge målt i mengde metabolsk biomasse (kjøttvekt). Av totalt 2.2 millioner sau, beiter de fleste hver sommer i norsk utmark (Statistisk sentralbyrå 2012). Det meste av dette utmarksbeitet skjer i fjellet, og andelen av fjellbeite har vært økende de siste 50 år, mens sauebeiting i lavereliggende områder er på tilbakegang (Austrheim m. fl. 2008). Samlet sett har det antagelig aldri vært så mange sau på beite i norske fjell som i de siste tiårene, og spesielt i sør-norske fjell er sauehold en viktig næring.

Sauebeiting har en sterk effekt på fjellets økosystem. Overbeiting vil endre effektene i negativ retning med uheldige konsekvenser for både økosystemtjenester og biologisk mangfold. (ManEco-rapport 2014). Moderat beiting har generelt positive effekter på mange av de godene/tjenestene som fjellnaturen gir. Dette er bl.a. dokumentert gjennom forskningsprosjekter i Hol og Setesdal som startet opp i 2000. Et sentralt mål for disse forskningsprosjektene har vært å undersøke hvordan ulike tettheter av sau påvirker fjelløkosystemet.

Økosystemtjenester, eller naturgoder, har i de senere år blitt et sentralt begrep i norsk miljø- og naturforvaltning (NOU 2013). Økosystemtjenester kan kort defineres som de goder og tjenester vi får fra naturen og som bidrar til menneskelig velferd. Det skilles mellom forsynende tjenester (f.eks. kjøtt, skog), regulerende tjenester (f.eks. karbonlagring, vannkvalitet, gjengroing), kulturelle tjenester (f.eks. identitet knyttet til landskaper, landskapers verdi og kulturarvskvaliteter, friluftsliv, turisme), og støttende tjenester (understøtter viktige funksjoner i økosystemet, f.eks. produktivitet, sirkulering av næringsstoffer). Begrepet biologisk mangfold er ofte definert som «grunnlaget» for alle naturgodene. Ulike tettheter av sau i fjellet påvirker naturgodene på ulik måte, og for forvaltningen vil dette kreve avveininger mellom ulike goder. For eksempel så vil høye tettheter av sau gi høy produksjon av kjøtt, men ha negativ effekt på goder som vannkvalitet og lagring av karbon i jorda. Samtidig vil en oversikt over hvordan beite påvirker ulike naturgoder gjøre det mulig å identifisere synergier mellom ulike goder: beite med moderate tettheter vil for eksempel ha en positiv effekt på flere goder samtidig (f.eks. sauevekt pr. lam, vegetasjonens produktivitet, jordas evne til å lagre karbon). (Se oppsummering i ManEco-rapport 2014).

I delprosjektet i ManEco (Forvaltning av økosystemtjenester og biologisk mangfold i fjellet gjennom husdyrbeiting) som denne rapporten omhandler, har vi hatt som mål å identifisere rettighetshaveres og forvalteres preferanser for beitebruk i fjellet, og dermed ivareta et bredt spekter av brukergruppers interesser knyttet til beitebruk slik det var etterspurt i Nasjonalt Beiteprosjekt 2009-2012 (Statens Landbruksforvaltning 2013). Hovedspørsmålene har vært: Hvilke beitetrykk er ønskelige, og hva vil være en god forvaltning av sauebeiting for å sikre bevaring av naturgoder og biologisk mangfold i fjellet? Delprosjektet har hatt et særlig blikk på de kulturelle og sosiale godene knyttet til sauebeiting.

Figur 1. Fordeling av bjørk i hegn med ulik tetthet av sau (høy, lav og ingen sau) i Hol etter 8 år med beiting (2001-2009). Svarte prikker angir bjørk < 2 m som har rekruttert etter eksperimentet startet, mens grå prikker angir bjørk > 2 m eldre enn 9 år (Speed et al. 2010). Hegnene ligger i fjellet fra 1050 til 1320 m over havet.

2 Om fokusgruppen

Målet for forvaltningen er å legge til rette for en bærekraftig beitebruk. Deltagerne i fokusgruppen har vært representanter for organisasjoner og institusjoner som enten har et forvaltningsansvar for sauebeiting i fjellet, eller som har interesser knyttet til sauebeiting. Det er konklusjoner fra gruppearbeidet og dialogene i fokusgruppemøtene (workshoper) som presenteres i denne rapporten.

2.1 Fokusgruppens sammensetning

Interesseorganisasjoner og institusjoner som ble invitert til å delta i fokusgruppen var enten institusjoner med et forvaltningsansvar for sauebeiting i fjellet, eller interesseorganisasjoner som berøres av eller selv kan påvirke sauebeiting i fjellet. Med noen få unntak, takket alle de inviterte ja til å delta i fokusgruppen.

Fokusgruppen har bestått av representanter fra forvaltningen (landbruk, miljø, natur og kultur), samt særinteresser knyttet til miljøvern, friluftsliv, hytteiere og grunneiere. Følgende organisasjoner har vært representert: Den Norske Turistforeningen, Friluftslivets Fellesorganisasjon, Miljødirektoratet, Naturvernforbundet, Norges Bondelag, Norges Fjellstyresamband og Ringebu fjellstyre, Norges Hytteforbund, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk Sau og Geit, Riksantikvaren, Statens landbruksforvaltning og Statskog.

Hver organisasjon kunne stille med hver sin representant med unntak av Miljødirektoratet der to representanter ble invitert. Bakgrunnen for dette var at vi ønsket å dekke bredden i Miljødirektoratet sitt arbeidsfelt, inkludert forvaltning av beitedyr og kulturlandskap. Av ulike årsaker har noen organisasjoner/institusjoner stilt med ulike representanter ved de ulike møtene. Fokusgruppen har derfor bestått av til sammen 18 personer fordelt på 12 organisasjoner. Se vedlegg 1 for en oversikt over deltagerne i fokusgruppen.

2.2 Formål

Formålet med fokusgruppen har vært å gjennomføre en systematisk og sammenhengende prosess der deltagerne i fokusgruppen i fellesskap kommer frem til hva som kan være en god og bærekraftig forvaltningspraksis av sauebeiting i fjellet for å sikre bevaring av biologisk mangfold og økosystemtjenester.

2.3 Prosessen med fokusgruppen

Fokusgruppens arbeid har vært begrenset til tre workshoper. Utenom disse workshopene har det fra prosjektets side ikke vært samhandling mellom deltagerne i fokusgruppen. De tre workshopene, som ble gjennomført i perioden 2012-2014, har vært en sammenhengende prosess der resultatene fra én workshop danner grunnlaget for den neste. Prosessen har vært strukturert rundt tre hovedspørsmål - ett spørsmål for hver workshop:

- Hvilket landskap ser vi for oss i fjellet i 2030? (workshop 1)
- Hvilket målbilde for beitebruk i fjellet er ønskelig? (workshop 2)
- Hvordan utvikle en bærekraftig forvaltningspraksis for beitebruk i fjellet? (workshop 3)

I det følgende beskriver vi kort innholdet i de tre workshopene:

Workshop 1: Formålet med denne workshopen var på den ene siden å utvikle scenarier som kaster lys over hvordan fjell-Norge ser ut i 2030. Scenariene skulle si noe om aktivitetene i fjellet

og hvordan disse er relatert til eller påvirkes av beitebruk. På den andre siden skulle scenariene brukes for å drøfte hvordan ulike typer aktiviteter konkurrerer med eller påvirker beitebruk. Scenariene skulle få frem bredden i mulige utfall av konkurrerende aktiviteter, og det skulle etableres en felles kontekst for forvaltere av beiteområder i fjellet.

Scenariene ble utviklet på bakgrunn av en analyse av drivkrefter som kan komme til å påvirke beitebruk i fjellet. Deltagerne i fokusgruppen fikk slik både en forståelse av relevante trender i omverdenen, og en forståelse av hva som var de mest sannsynlige fremtidsbildene som landbruksnæringen generelt og sauenæringen spesielt vil kunne måtte forholde seg til. Dette ble til sammen et bakteppe for den videre prosessen i fokusgruppen. Scenarier ble vurdert som godt egnet til dette formålet fordi oppbyggingen av scenariene bygger på deltagerens egne vurderinger, kunnskaper og erfaringer. I tillegg «tvinger» scenariemetodikken deltagerne til å se den potensielle utviklingen fremover ut fra flere mulige synsvinkler.

Workshop 2: Formålet med denne workshopen var å beskrive et fremtidsrettet, bærekraftig og robust målbilde for beitedyr i fjellet i Norge som fokusgruppen kan samles om. På første workshop ønsket vi å forstå fokusgruppens vurderinger av hva som kan være de ytre forholdene som kan komme til å påvirke sauebeiting i fjellet.

Målbildet ble utviklet på grunnlag av analyser av konsekvenser av de ulike scenariene fra første workshop. Hvilke økosystemer produseres i de ulike scenariene, og hvordan vil de påvirkes fremover? Basert på en sammenstilling av muligheter og utfordringer ble et målbilde utformet. Dette beskrev deltagerens felles ønsker for fremtiden. Fokusgruppen utviklet derfor bærekraftige mål for en forvaltningspraksis basert på målbildet som de selv formulerte.

Workshop 3: Formålet med denne siste workshopen var å utmeisle en så tydelig hovedretning som mulig for ny forvaltningspraksis av sauebeite med utgangspunkt i målbildet. I tillegg skulle gruppen utvikle forslag til fremtidsrettede tiltak. I løpet av workshopen diskuterte vi også hva som bør være satsningene i forvaltningspraksisen som vil lede forvaltningen mot ønsket bilde og hvordan dette skal organiseres. (Se Tabell 1 for en oversikt).

Tabell 1. Oversikt over hovedformålet med de tre workshopene

Workshop	Formål	Tid	Sted
Workshop 1: Scenarier	Å utvikle scenarier som kaster lys over hvordan fjell-Norge ser ut i 2030.	17. - 18. oktober 2012	Trondheim
Workshop 2: Målbilde	Å beskrive et fremtidsrettet, bærekraftig og robust målbilde for beitedyr i fjellet i Norge	18. - 19. september 2013	Grimsdalen
Workshop 3: Morgendagens forvaltningspraksis	Å utmeisle en tydelig hovedretning for ny forvaltningspraksis	30. - 31. januar 2014	Oslo

2.4 Om arbeidsformen i fokusgruppen

Proessen ble ledet av en prosessleder, og bestod av å løse konkrete oppgaver innenfor et gitt tidsrom. Oppgavene har bygd på hverandre, og de var av ulik karakter iht. hvor man var i prosessen. Det har bl.a. vært sentralt å åpne opp for perspektiver via brainstorming, systematisere og gruppere ideer og tanker, velge ut og prioritere, og bli enig om hovedpunkter. Arbeidet i fokusgruppen har foregått for det meste i grupper og plenum med innslag av noen individuelle øvelser. Prosessen har vært konsensusbasert. Deltagerne i fokusgruppen har gjennom prosessen blitt enige om de bærende elementene i en fremtidsrettet og bærekraftig forvaltningspraksis. Samtidig

la vi vekt på å få frem forskjeller i perspektiver, og hvorfor man evt. ikke kommer til enighet om forvaltningspraksis.

Under de ulike workshopene holdt prosjektets egne forskere og andre inviterte personer korte kunnskapsinnspill som utgangspunkt for prosessen. Ressurspersonene kan deles inn i tre kategorier, hhv. forskning, forvaltning og næringsdrivende. Se vedlegg 2 for en oversikt over innlederne under hver workshop.

2.5 Organisering

Ansvarlig for prosjektet har vært Gunnar Austrheim, NTNU Vitenskapsmuseet. Til å lede prosessen i fokusgruppen ble Mind the Gap v/ William Fagerheim engasjert. Han har lang erfaring fra lignende prosesser i andre næringer/klynger. Gunhild Setten, Geografisk institutt, NTNU, har vært prosjektleder for forskning på resultater fra fokusgruppen. MA-studentene Lene Bergersen og Madeleine Kristensen, også fra Geografisk institutt, NTNU, har dokumentert workshopene gjennom lydopptak og påfølgende transkribering av opptak.

2.6 Rapportens oppbygning

Denne rapportens oppbygning gjenspeiler i stor grad prosessdesignet. Kapittel 3, «Scenarier 2030», presenterer to scenarier, som er hovedresultatet fra workshop 1. Kapittel 4, «Å forstå et landskap», er basert på gruppearbeid under workshop 1 og 2, mens kapittel 5, «Bærekraft og tålegrenser», er basert på samtaler i plenum under workshop 2 og 3. Kapittel 6, «Målbilde», var hovedtema fra workshop 2, men var også tema innledningsvis på workshop 3. Kapittel 7, «Forvaltningsstrategi» var hovedtemaet på workshop 3. Sammendraget, som er plassert innledningsvis i rapporten, var siste øvelse i prosessen. Her ble deltakerne i fokusgruppen bedt om å utarbeide de anbefalingene de ønsket skulle formidles videre til forvaltningen. Anbefalingene er hva fokusgruppen selv ble enige om skulle være hovedresultatet fra prosessen. Tabellen under viser rapportens oppbygning, og når ulike tematikker ble gjennomgått i løpet av fokusgruppeprosessen.

Tabell 2. Oversikt over rapportens oppbygging, og sentrale tema drøftet under hver workshop

Tema	Workshop 1	Workshop 2	Workshop 3
Scenarier (kapittel 3)	Analysere drivkrefter og utvikle scenarier.		
Begrepsforståelse (kapittel 4)	Forståelse av begrepet økosystemtjenester.	Vurdering av ønskede landskapstyper.	
Bærekraft og tålegrenser (kapittel 5)		Samtale om begrepet bærekraft.	Vurdering av hva som er tålegrensene for beiting i fjellet.
Målbilde (kapittel 6)		Utarbeide visjon og mål for beite i fjellet.	«Kvalitetssikre» visjon og mål.
Forvaltningsstrategi (kapittel 7)	Styrker og svakheter i dagens forvaltning.		Utarbeide hovedplattformen for morgendagens forvaltningsstrategi.

3 Scenarier 2030

Sauen vil være i fjellet, også i fremtiden. Samtidig vil de samfunnsmessige forholdene endre seg. Fokusgruppen utarbeidet to sannsynlige fremtidsbilder i et 20-årsperspektiv basert på spørsmålene: Hvilke endringer vil påvirke beiting i fjellet? Og hva vil endringene bety for beitebruk i fjellet?

3.1 Om formålet med å utvikle scenarier

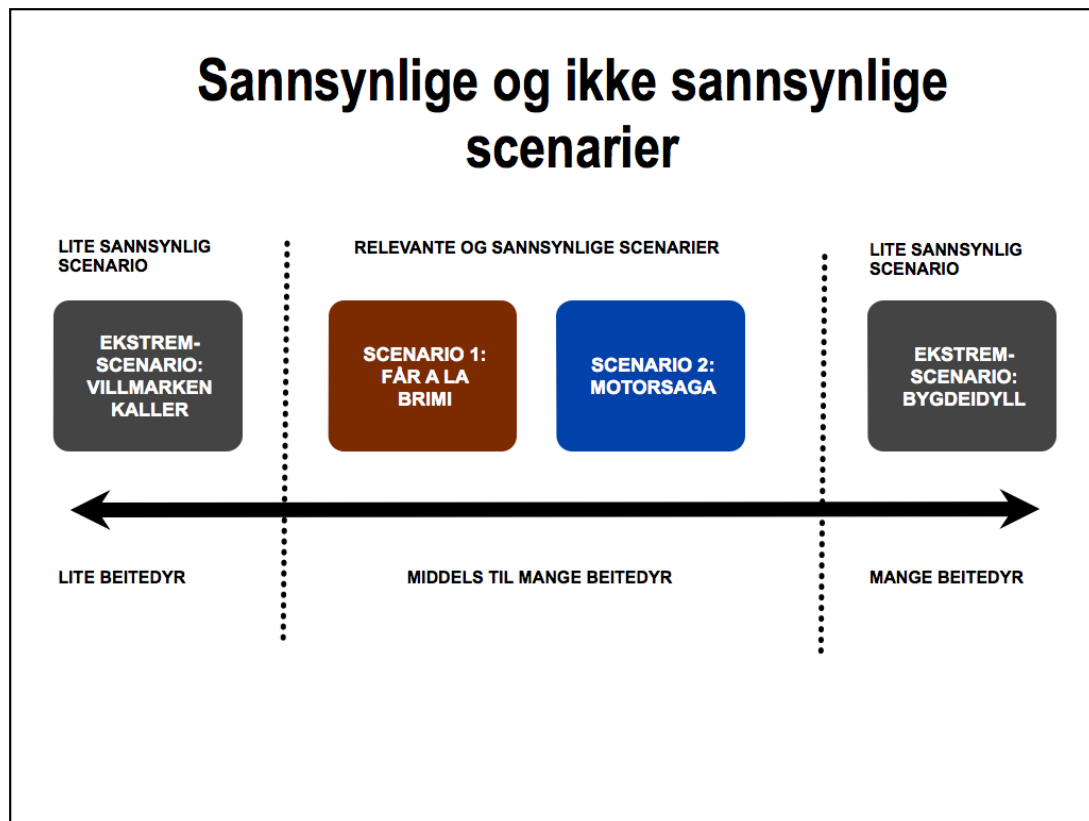
Scenariene eller fremtidsbildene ble utarbeidet under den første workshopen. Hovedhensikten var å utarbeide et felles bakteppe for fokusgruppen som kunne anvendes i de to påfølgende workshopene. God forvaltning må bygge på forutsigbarhet og langsiktighet. For å kunne komme med gode innspill til en fremtidig forvaltning av sauebeiting i fjellet, var det viktig å undersøke hva som vil være de sosio-kulturelle drivkreftene i et lengre perspektiv. I tillegg ønsket vi at fokusgruppen skulle vurdere ulike alternative fremtidsbilder (scenarier) som kunne være relevante for og påvirke sauebeiting i fjellet.

Formålet med å utforme scenarier ble definert slik: Scenarier skal bidra til en forståelse av hva som påvirker utviklingen i norske fjellbygder og høyereliggende fjellstrøk, og hvilke konsekvenser ulike samfunnstrender kan ha for sauenæringen. Scenarier skal bidra til å etablere en felles bevissthet om realistiske fremtidsbilder blant deltagerne i fokusgruppen. Dette er avgjørende for å kunne føre en strategisk dialog i gruppen senere i prosessen.

3.2 To sannsynlige scenarier

Deltagerne utarbeidet selv to scenarier som kaster lys over hvordan fjell-Norge kan se ut frem mot 2030. I begge scenariene ville det være et sted mellom middels til mange beitedyr i fjellet. Fokusgruppen vurderte to andre scenarier som de ikke valgte å utvikle fullt ut, da de mente at disse ikke var sannsynlig innenfor en 2030-horisont. Det ene scenariet fikk arbeidstittelen «Villmarken kaller». I dette scenariet er ikke fjellet lenger arena for sauebeiting, og det er følgelig få beitedyr igjen. Det andre scenariet fikk arbeidstittelen «Bygdeidyll». I dette scenariet ble fjellet en arena for beiting, i stor grad i tråd med slik det var da landbruket var på sitt mest intense i fjellet (perioder med stort antall setre i drift). I dette scenariet ville det være svært mange beitedyr.

De scenariene som fokusgruppen samlet seg om, og som de mente var sannsynlige fremtidsbilder, befant seg mellom disse to ytterpunktene som er beskrevet ovenfor. Felles for de valgte scenariene er bl.a. at ny teknologi, nye flyttestrømmer mellom by og land, landbrukspolitiske rammebetingelser, og ny næringsutvikling på landsbygda vil føre til endringer som også påvirker sauebeiting i fjellet. Figur 2 illustrerer de to scenariene som ble utarbeidet og de to «ytterpunkt»-scenariene, som ikke ble utarbeidet i detalj.

Figur 2. Scenarieideer fokusgruppen identifiserte og vurderte, inkludert de to scenariene som ble utviklet.

I det følgende presenteres de to scenariene: «Får á la Brimi» og «Motorsaga».

Får á la Brimi

Får á la Brimi er historien om syv magre år i verden, og om hvordan dette førte til økt utnyttelse av naturressurser i fjellregionen med unge urbane mennesker som viktige pådrivere.

Det oppstår krise i norsk landbruk og matindustri som følge av en global matkrise som er utløst pga. klimaendringer. Fôr blir en knapphetsfaktor, og prisene på kraftfôr stiger til himmels. Det viser seg at Norge ikke har hatt noen matberedskap for en slik global krise da ideen om sjølberging i mange år har hatt dårlige kår. Norske kornlagre blir raskt tømt. Krisen rammer i første rekke produksjonen av svin og kylling, som får en markant nedgang og som på sikt blir varig.

Dette åpner for ny satsning på produksjon av sau, ettersom man kan ta i bruk beiteområdene i fjellet. I en omstillingsfase bruker man betydelige oljeinntekter for å utvikle nye virkemidler og verktøy for å ta grep. Det er de urbane menneskene som har etterspurt norsk, lokal mat som nå går i bresjen for å gjenreise norsk landbruk. Den nye regjeringen legger i 2017 frem en ny politikk for en bærekraftig norsk landbruks- og matpolitikk. Valget i 2017 var et utpreget verdivalg og handlet om å få Norge ut av oljeskyggen.

Gårdbrukerens lønnsomhet kommer i fokus i landbrukspolitikken, og det legges frem en helt ny landbrukspolitik. Landbrukspolitikken må ikke sees isolert, men må integreres i næringspolitikken. Landbruk og matproduksjon må sees i sammenheng med andre næringer i distriktene. Det er dermed satt sluttstrek for den tradisjonelle distriktpolitikken. Bonden får nå inntektene sine fra flere næringsområder; bl.a. landbruk, energi og turisme. Disse næringene, og andre servicetjenester, er vevd sammen i en verdikjede i distriktene, og bidrar til bærekraftige lokalsamfunn med stor verdiskaping.

Dette har bidratt til en ny struktur på landsbygda - den er blitt mer «urbanisert». Avskaffelsen av odelstven er en del av tilpasningen i distriktene. Folk bor i klynger, slik som sørover i Europa. Disse klyngene er effektive «produksjonsenheter» som samler hele næringskjeden i bygda og fjellet. Arbeidsinnvandring, særlig fra Øst-Europa, er en viktig del av utviklingen.

Unge, urbane menneskers verdier og holdninger inkluderer stor interesse for å bevare rovdyr. Man velger begge deler, både lokal mat av god kvalitet og en stor bestand av de ulike norske rovdynene. Det kan synes som at dette er en problemstilling som det ikke er en løsning på, selv om man har forsøkt ordninger der man har egne områder for sau og beitedyr (uten rovdyn), og områder der rovdynene får lov til å være.

Motorsaga

Motorsaga er historien om frislipp av bonden, og om omstilling og nytenkning innen landbruket der også sauen har sin plass.

«Effektivisering, effektivisering og effektivisering» er hovedfokus i landbrukspolitikken. Det utvikles et rasjonaliseringsprogram som har som formål å halvere antall bruk, men doble produksjonen av kjøtt.

Den største hindringen er regelverket. En rekke lover avskaffes slik som konsesjonsloven, odelsloven og beiteloven. Dette åpner opp for en ny generasjon med entreprenører og gründere innen næringen, som har bakgrunn i andre næringer. Nasjonale virkemidler er rettet mot dette, og det etableres et Mat21-program i Forskningsrådet som er en FoU-strategi for næringen. Innsatsen som legges ned i FoU, vil i dette scenariet på et senere tidspunkt bidra til nye produkter og produksjonsmåter. I korthet: Satsning på FoU bidrar til økt kommersialisering.

Det er først og fremst klima- og miljøutfordringene som bidrar til vekst innenfor landbruket. Strengere krav til matproduksjon globalt, gjør at Norge har fortrinn som utnyttes:

- Ren og uberørt natur
- Godt dyrehold
- Miljøteknologi i andre bransjer som kommer næringen til del

Ulike miljømerkeordninger bidrar positivt, og Norge får et godt omdømme globalt for miljø- og klimavennlig matproduksjon. Hovedproduktene er svin og kylling, men også sauenæringen blir et satsningsområde, dels for å utnytte arealene i fjellet og dels for å ha et mangfoldig produkter i tråd med hva forbrukerne etterspør.

Sauenæringen bidrar til få arealkonflikter med satsningen på fornybar energi. Det er særlig innen avfall Norge har bygget seg et omdømme innenfor fornybar energi. Avfallshåndteringen skjer lokalt. Gamle bruk (eiendommer) blir omgjort til energistasjoner. Slik bevares store fjellområder i Norge fri for inngrep, da vindmøller ikke lenger er et stort satsningsområde.

Veksten i distriktene ble mulig gjennom en massiv satsning på arbeidsinnvandring. Distriktene blir også et virkemiddel i asyl- og innvandringspolitikken for å få disse i arbeid. Hyttegrender blir omgjort til innkvartering for arbeidsinnvandrere, slik at hytte på fjellet i mange områder ikke lenger er så attraktivt. Landsbygda er blitt et bilde på det multikulturelle Norge. Det bygges mange moskeer i distriktene.

Urbaniseringen i Norge stopper opp for første gang på mange tiår. NIBR har i en rapport beskrevet de negative konsekvensene av den lange urbaniseringsprosessen. Urbane nordmenn, med kapital og gode ideer, slår seg ned i distriktene der tilgang på billig arbeidskraft er stor. Klasses skillet mellom «etniske» nordmenn og innvandrere øker imidlertid, og kulturkonfliktene i Norge har også blitt betydelige.

3.3 Sammenligning av scenariene

Tabell 3. Sammenligning av scenariene langs sentrale parametere

	Får á la Brimi	Motorsaga
By og land	Fortsatt sterk urbanisering og vekst i regionsentra. Distriktspolitikken i tradisjonell forstand legges ned. Etter hvert endres distriktene og det dannes bærekraftige lokalsamfunn der ulike næringer er samlet i en verdikjede. Dette bidrar til ny vekst i distriktene	Urbaniseringen stopper etter hvert opp. Stort konfliktnivå i byene, og mange flytter til distriktene som følge av det. Distriktspolitikken opprettholdes og bidrar til fortsatt spredt bosetting med aktive bygdesamfunn. Odelsloven skaper problemer for nye grupper av mennesker som vil inn i landbruket. Dette fører bl.a. til at eiendommer blir slått sammen
Landbrukspolitikken	Fokus på å se landbrukspolitikken som del av næringspolitikken. Oljeinntekter brukes for å revitalisere norsk landbruk og matproduksjon. I tillegg reformeres regelverket for landbruket. Sovende paragrafer som boplikt og driveplikt oppheves. Odelsloven blir borte	Fokus på rasjonalisering og effektivisering av landbruket. En felles strategi for norsk landbruk og matproduksjon etableres gjennom Mat21 i Forskningsrådet. Programmet har fokus på FoU og innovasjon. Strengt krav til matproduksjon internasjonalt
Landbruk og matproduksjon	Landbruket er en del av en større verdikjede i distriktene. Bonden har næringsinntekter fra andre sektorer i tillegg til landbruket	Gründere fra andre næringer bidrar til å fornye landbruket. Landbruket utnytter miljøteknologi utviklet i andre næringer. Innovasjon og nytenkning kjennetegner landbruket
Utmarka og fjellområdene	Lovverket for gjerder/bruk av utmark er opphevet. Økt behov for infrastruktur pga. av beiteforhold. Det er fri motorferdsel. I enkelte områder er det areal- og næringskonflikter mellom landbruk og andre næringer	Økt utnyttelse av utmarksarealer. Gjerdeplikten blir revitalisert og rettigheter tilpasses pga. beiting. Miljøvennlig energi er et viktig fokus. Utbygging av dette berører beiteområdene i fjellet i liten grad. Avfall omgjort til energi er et viktig satsningsområde i Norge og er en vekstnæring i distriktene. Relativt få areal- og interessekonflikter

3.4 Vurdering av drivkrefter

Tabell 4 viser resultater fra en øvelse under den første workshopen der det ble utviklet to scenarier. I denne øvelsen skulle deltagerne velge ut noen sentrale drivkrefter og vurdere disse iht. sannsynlighet for at de vil prege beitebruk i fjellet og hvilken betydning de vil kunne få for beitebruk i fjellet. 1 betyr lavest sannsynlighet, mens 7 betyr høyest sannsynlighet.

Tabell 4. Vurdering av drivkrefter for framtidig beitebruk

Drivkrefter	Sannsynlighet for at den vil prege beitebruk i fjellet	Betydning for beitebruk i fjellet
Økt lønnsomhet i sauenæringen	2	7
Økt etterspørsel etter landskapsrelaterte opplevelser	6	6
Økt forbrukerbevissthet Matvarekvalitet	4	4
Økt selvforsyning	2	7
Økt arealpress i fjellet	6	4
Energibehov	7	5
Matvarepriser	7	7
Tilgang på importvarer	6	7
Turisme	5	3
Rovdyrpolitikk	3	5

4 Å forstå et landskap

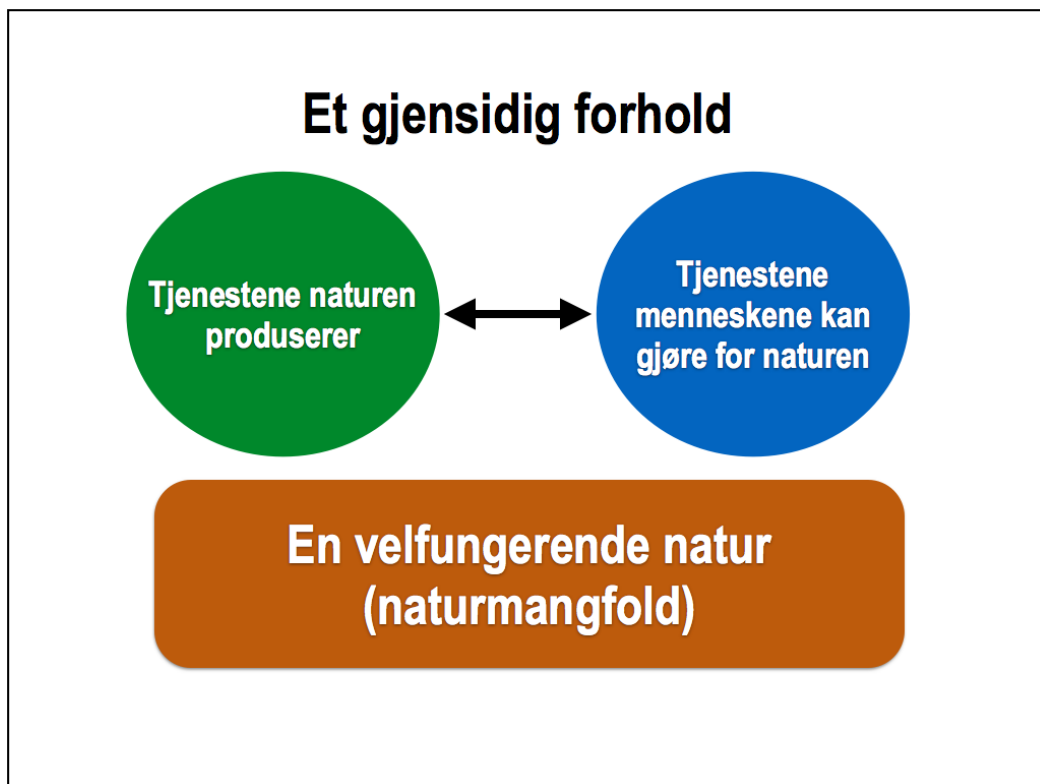
Forskning og forvaltning må i størst mulig grad sørge for forståelsesrammer som er objektive. Økosystemtjenester er et eksempel på et relativt nytt verktøy for å ivareta ulike naturhensyn på en objektiv måte. Likevel er et landskap, og forståelsen av hva det produserer av goder, i stor grad styrt av den enkeltes subjektive opplevelser av landskapet.

4.1 Økosystemtjenester som forståelsesramme

Økosystemtjenester er et begrep som anvendes mer og mer innenfor natur- og miljøforvaltningen. Regjeringen utga en NOU i 2013, «Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester», som inneholder en omfattende beskrivelse av hvordan begrepet «økosystemtjenester» kan forstås. Begrepet, slik vi har benyttet det i prosjektet, er definert i innledningen i denne rapporten. Med dette som bakteppe lot vi fokusgruppen tidlig i prosessen selv definere hva de forstår med økosystemtjenester. Deltagerne i fokusgruppen sin forståelse er knyttet til et gjensidig og forpliktende forhold mellom natur og menneske: Økosystemtjenester er på den ene siden de godene økosystemet kan gi oss som mennesker. De er altså tilgjengelige ressurser i naturen. Økosystemtjenester kan være en stille og rolig plass å gå tur, et sted å plukke multer, og rent vann til produksjon av mat.

Deltagerne i fokusgruppen la også vekt på at økosystemtjenester er de tjenestene vi kan gjøre for økosystemet. F.eks. ikke hogge ned all skog for å dyrke en monokultur, eller fiske opp all fisk fra et vann.

Økosystemtjenester forutsetter en mangfoldig og velfungerende natur, samtidig som dette også er et mål i seg selv.

Figur 3. En velfungerende natur er utgangspunkt og mål for økosystemtjenester. Økosystemtjenester handler således både om de tjenestene naturen produserer og de tjenestene menneskene kan gjøre for naturen.

Deltagerne ble også spurt om hvilken nytte vi kan ha av begrepet «økosystemtjenester». De pekte på at begrepet «økosystemtjenester» kan bidra til å skape økt innsikt i og forståelse for naturgitte verdier, samt behovet for en langsiktig bevaring av disse. Begrepet kan bidra til å tenke helhetlig og å se sammenhenger i naturmangfoldet. Begrepet kan videre være en samlebetegnelse for de goder naturen og kulturlandskapet gir, og bidra til å systematisere og formidle hvilke tjenester naturen gir. Begrepet kan bidra til å skape en felles forståelse av hvilke tilgjengelige ressurser vi har, og hvordan de kan utnyttes. I dette ligger det at preferanser for ulike tjenester er gjenstand for avveininger mellom mennesker og grupper av mennesker.

4.2 Landskapspreferanser og forståelse av landskap

Begrepet «økosystemtjenester» representerer altså et ønske om å skape en helhetlig *referanseramme* for å vurdere naturmangfoldet. Vi var også interesserte i å tematisere en *subjektiv* vurdering knyttet til naturmangfoldet og sauebeiting i fjellet. I en øvelse, ganske nøyaktig midt i prosessen (workshop 2), ba vi deltagerne individuelt studere tre manipulererte bilder fra Setesdalsheiene (Figurene 4 A, B og C). Vi ba dem deretter velge det landskapet som han/hun mente var mest ønskelig. Forut for øvelsen fikk deltagerne følgende informasjon: Bildet er et utsnitt av et landskap under den klimatiske skoggrensen, rundt 900 m.o.h. Dette er innenfor 15 prosent av landarealet som vil endres mot et mer skogspreget landskap dersom beitetrykket reduseres.

Figur 4 A. Landskap med høyt beitetrykk. (Fotomanipulasjon: Tomasz Opach, Geografisk institutt, NTNU).

Figur 4 B. Landskap med moderat beitetrykk. (Fotomanipulasjon: Tomasz Opach, Geografisk institutt, NTNU).

Figur 4 C. Landskap med lavt/ikke beitetrykk. (Fotomanipulasjon: Tomasz Opach, Geografisk institutt, NTNU).

Resultatet fra denne øvelsen viste at 6 personer mente at landskapet i Fig. 4A var mest ønskelig, 5 mente at landskapet i Fig. 4B var mest ønskelig, mens ingen mente at landskapet i Fig. 4C var mest ønskelig. En av deltagerne ønsket ikke å prioritere mellom landskapene. Argumentet for dette er at naturen skal være slik den er; det er ikke mennesket som skal velge.

Deltagere som valgte Fig. 4A begrunnet dette bl.a. med de tjenestene landskapet representerer. Fokusgruppen oppfattet at stølsbruken var forutsetningen for landskapet på alle bildene, og at det er viktig å holde i hevd denne type landskapsnisje. Derfor ble de kulturelle og økologiske verdiene som er knyttet til stølslandskapet viktige for valget. Det ble også sagt at Fig. 4A viser det landskapet som er mest truet i dag. Det ble påpekt i fokusgruppen at forståelsen av landskapstype var viktig for valget.

Estetiske verdier var også viktig for valget av Fig. 4A. Dette var et estetisk tiltalende landskap, særlig fordi landskapet symboliserer tilstedeværelse av folk og dyr. I tillegg er matproduksjon en synlig del av bildet. Dette er et landskap som utnytter ressursgrunnlaget på en god måte. Landskapet representerer også estetiske verdier i den forstand at dette var et landskap som skapte mest behag. En deltager var tydelig på at vedkommendes valg bygger på at et åpent landskap vekker mest behag.

Deltagere som valgte landskapet i Fig. 4A forutsatte at biodiversiteten i landskapet ikke var forringet, f.eks. som følge av overbeiting. Det ble derfor lagt vekt på at i dette landskapet var det også løvtrær, slik at også dette landskapet representerer biodiversitet.

Deltagere som valgte Fig. 4B var gjerne i tvil om de skulle velge dette eller Fig. 4A. Når de falt ned på Fig. 4B hang dette sammen med at variasjonen i dette landskapet er større enn i Fig. 4A. Det ble lagt vekt på at det er dyr som beiter i landskapet, men landskapet representerer også andre tilleggsverdier. Å utnytte en ressurs er viktig, men landskapet må samtidig være økologisk robust.

Årsaken til at fokusgruppen enten valgte Fig. 4A eller Fig. 4B, og at ingen valgte Fig. 4C, var at de tolket det manipulererte landskapet til å være et stølslandskap. Hadde det manipulererte landskapet vist et annet landskap, ville trolig andre estetiske, kulturelle og naturmessige vurderinger ligge til grunn. Dette var det flere i fokusgruppen som påpekte.

En annen viktig påpekning gikk ut på at det ikke er slik at det er ønskelig med stølslandskap overalt. Det manipulererte bildet forutsetter at det er andre typer landskaper i tillegg til stølslandskapet. Landskapet i det manipulererte bildet må derfor sees som en bit i et større landskap. Det mest ønskelige er variasjon i landskapstyper. Dette er det overordnede perspektivet for naturmangfold. Enhver landskapstype skal ivareta biologisk mangfold (men ut fra landskapets premisser). Poenget er at landskapets egenart er avgjørende for naturmangfoldet og i vårt tilfelle, om sau eller ikke skal være en del av dette.

5 Bærekraft og tålegrenser

Sauebeiting i fjellet skal være bærekraftig. Vi ville undersøke hva fokusgruppen forstår med bærekraft og bærekraftig beitebruk. I tillegg ønsket vi å diskutere om det finnes noen klare tålegrenser for beitebruk i fjellet.

5.1 Om bærekraft

Fokusgruppen svarte følgende på hva bærekraft er:

1. Økologi er grunnlaget for bærekraft. Bærekraft handler om å overlate noe i god stand. Dette er i tråd med Brundtland-kommisjonens opprinnelige definisjon av begrepet («Vår felles framtid» fra 1987). Deltagerne var enige om at begrepet er knyttet til økologi, og at økologisk bærekraft må være fundamentet for i det hele tatt å snakke om bærekraft. Et økosystem sin evne til å opprettholde viktige funksjoner over tid, er en viktig pilar i begrepet. Begrepet skal bidra til fokus på å opprettholde mangfoldighet og robuste økosystemer.

2. Balanse og samspill er to vesentlige sider ved bærekraft. Bærekraft handler om samspill mellom ulike økosystemtjenester. Deltagerne peker særlig på to problemstillinger som er knyttet til bærekraft. For det første ser vi ikke fullt ut konsekvensene av det vi gjør. Vi har alltid et begrenset perspektiv fordi det er umulig å forutsi alle konsekvensene av vår atferd. For det andre har vi ofte en tendens til å dele bærekraft opp etter sektor. Også dette begrenser vårt perspektiv. Særlig hindrer dette oss i å kunne innta et helhetlig perspektiv på bærekraft. I noen tilfeller kan et begrenset perspektiv bidra til å utvanne bærekraftbegrepet. Deltagerne i fokusgruppen viste f.eks. til at det er absurd å snakke om en «bærekraftig oljepolitikk».

3. Bærekraft er dynamisk. Fokusgruppen var opptatt av at bærekraft ikke er et statisk begrep, men at begrepet endrer seg over tid på samme måte som samfunnet endrer seg over tid. Det betyr at begrepet bærekraft henger sammen med hva vi oppfatter er bærekraftig. Poenget til fokusgruppen er at begrepet ikke kan defineres én gang for alle. Det er et begrep vi som samfunn og kultur stadig fortolker.

4. Bærekraftige valg. Bærekraftbegrepet kan ifølge fokusgruppen også brukes for å belyse hvilke verddivurderinger som ligger til grunn for et valg. Økosystemet består av en rekke tjenester. Dersom man vektlegger noen tjenester, så kan dette gå utover andre tjenester. F.eks. vil økte tettheter av sau gå utover karbonlagring. Fokusgruppen var opptatt av et bærekraftbegrep som tydeliggjorde hvilke prioriteringer som må gjøres mellom ulike tjenester. «Bærekraftige valg» handler altså om å tydeliggjøre grunnlaget for de valg vi gjør. I denne forstand var fokusgruppen positiv til begrepet økosystemtjenester.

5. Umulig å ta bærekraftige valg. Noen i gruppen mente imidlertid at mennesket ikke lenger kan ta bevisste valg «på vegne av» økosystemet ettersom vi allerede har påført naturmangfoldet skader som er uopprettelige. Den eneste «bærekraftige» veien å gå er at menneskene tilpasser seg naturen slik den er i dag. I et slikt perspektiv vil ikke økosystemtjenester ha stor betydning ettersom det ikke er opp til mennesket å gjøre avveininger på vegne av økosystemet.

6. Bærekraftbegrepet har begrensinger. Fokusgruppen poengterte at vi som mennesker er i stand til å ta valg lokalt som fremmer naturmangfoldet. Men når vi beveger oss fra det lokale til det globale, blir det langt vanskeligere å ta bærekraftige valg som er til det beste for en hel klode. Fokusgruppen begrunnet dette ut fra menneskets biologi. Fra naturens side er vi flokkdyr med en tilhørighet til et bestemt geografisk område. Vi er slik fra «naturens side», og derfor ikke «global» i vår tenkning. Fokusgruppens poeng var derfor: Det er ikke mulig for mennesket å ta kollektive valg som inkluderer hele verden. Denne begrensningen i bærekraftbegrepet må vi ta innover oss.

5.2 Bærekraftig beitebruk i fjellet

Det andre og tredje spørsmålet vi stilte var: Hva er bærekraftig beitebruk i fjellet? Hva er ikke bærekraftig beitebruk i fjellet? Her følger fokusgruppens svar:

1. Bærekraftig beitebruk er et ansvar: For at kommende generasjoner skal kunne bruke fjellet til beitebruk, så er det avgjørende at man i dag bruker fjellet til beite for å unngå gjengroing og forringelse av beite. Å ikke bruke fjellet til beite er derfor ikke bærekraftig. Samtidig vil overbeite heller ikke være bærekraftig. Det er derfor enighet om at man trenger tålegrenser, selv om tålegrenser ikke lar seg eksakt definere.

2. Føre var-prinsippet bidrar til bærekraft: Fokusgruppen var opptatt av at man ikke skal gå på akkord med naturmangfoldet. Dersom man ikke har kunnskap om konsekvensene av beiting i et område, så må man gå varsomt frem. Fokusgruppen var opptatt av at beitebruk i et område forutsetter erfaring og kunnskap om de økologiske effektene av beiting. Mangel på kunnskap om økologiske effekter krever iverksettelse av føre var-prinsippet.

3. Målet er å produsere mat uten å forringe naturgrunnlaget: Hovedmålene med beitebruk er landbruksproduksjon, men det er viktig å ta andre hensyn enn kun matproduksjon. F.eks. er hensynet til at arter kan bli borte viktig.

4. Bærekraftig beitebruk er geografisk betinget: Hvilke og hvor mange beitedyr, arter og naturtyper som finnes, er avhengig av hvor man er i landet, og hvilke mål man har. Det er viktig å se dette i sammenheng.

5. Kulturarv rammer inn vår forståelse av bærekraftig beitebruk: Identitet og tradisjon er sosiale og kulturelle verdier som også er viktig for hva som oppfattes som bærekraftig beitebruk i fjellet. Kulturarven består både av natur- og kulturverdier. Man ivaretar ikke økologisk bærekraft dersom man ønsker å modifisere naturen. Et eksempel på dette er ulven. Den er del av kulturarven og følgelig del av natur- og kulturverdier som må opprettholdes. Det er derfor ikke bærekraftig å utrydde rovdyr. Tvert imot, det tjener naturmangfoldet å ta vare på en viss andel. Som natur- og kulturforvaltere må man bli enig om et balansepunkt mellom beitedyr og rovdyr.

5.3 Tålegrenser for beitebruk

Det overordnede perspektivet fremlagt av fokusgruppen er at det er rom for mer beiting i fjellet, men som vi så i forrige delkapittel, så mente fokusgruppen at det også var grenser for hvor mye beitebruk fjellet tåler. I en plenumsdialog under tredje workshop fikk fokusgruppen anledning til å utdype hva de legger i «tålegrenser».

1. Subjektiv størrelse som er vanskelig å tallfeste. Naturmangfoldet er poenget: Tålegrenser er en subjektiv størrelse. Det går ikke an å gi noen eksakte mål for et landskap sine tålegrenser. Et landskap, og naturmangfoldet i et landskap, er svært komplekst og avhengig av en rekke variabler. Det er naturmangfoldet i sin helhet som er poenget, og ikke tålegrenser i seg selv. Tålegrenser lar seg altså ikke tallfeste, og dermed heller ikke naturmangfoldet, når det blir forringet.

2. En naturtype har en egenverdi: Fokusgruppen pekte også på at det ikke blir mer naturmangfold enn det som er naturlig i utgangspunktet. Eksemplet fokusgruppen brukte var ørkenen. En ørken inngår også i naturmangfoldet. Det viktige er ivaretagelsen av en naturtype ut fra dets egenverdi, og ikke ut fra hvilke goder naturtypen vil gi oss mennesker. Fokusgruppen var opptatt av å opprettholde variasjonen mellom naturtyper, og ikke prioritere en naturtype fremfor en annen. I noen områder bør det tilrettelegges for landskap med høyt beitetrykk, mens andre steder bør landskapet ha et lavere beitetrykk.

3. Det totale beitetrykket. Man må se på sauebeiting i forhold til beiting av hjortevilt i et område. Disse virker sammen; det er det totale beitetrykket som er avgjørende for naturmangfoldet.

4. Både natur- og kulturkvaliteter er viktige. Fokusgruppen la vekt på at den i stor grad ønsker å se fjellet slik vi kjenner det i dag. «Det kjente» inneholder både natur- og kulturkvaliteter. Stølslandskapet er et godt eksempel på dette. Fokusgruppen la vekt på følgende to poenger: 1) Man skal ikke vektlegge naturkvaliteter på bekostning av kulturkvaliteter eller omvendt. Begge deler må tas hensyn til. 2) Det er variasjonen mellom landskaper/naturtyper som er viktig. I noen landskaper skal det være landskap preget av stølsbruk som består av et sett med natur- og kulturkvaliteter. I andre landskap skal det være andre natur- og kulturkvaliteter som vektlegges. Det er den gyldne middelvei som må legges til grunn.

6 Målbilde

Det må legges til rette for et middels til høyt beitetrykk i fjellet. Beitebruk må sees i sammenheng med naturmangfoldet. Det er ønskelig med beite i hele landet, men det bør også legges til rette for at det ikke beites i enkelte områder. Dette var hovedbudskapet i målbildet som fokusgruppen tegnet for fremtidens beitebruk i fjellet.

6.1 Visjon

Fokusgruppens visjon for sauebeiting i fjellet er for det første knyttet til at naturmangfoldet skal ivaretas for kommende generasjoner. For det andre skal fjellbeiteområdene bidra til matproduksjon og økt selvforsyning. For det tredje skal sauebeiting i fjellet fremme viktige natur- og kulturverdier. Følgende visjon ble utarbeidet av fokusgruppen:

Fjellbeite i Norge skal bidra til bærekraftig matproduksjon og økt selvforsyning på en måte som fremmer livskraftige bygder, kultur og tradisjon, kunnskap, opplevelsesrike landskap og naturmangfold.

6.2 Mål for beite i fjellet

Med basis i denne visjonen utarbeidet fokusgruppen konkrete mål for beiting i fjellet fordelt på seks målområder:

Målområde 1: Tettheter av sau

- Middels til høyt beitetrykk generelt.
- Høyt beitetrykk i prioriterte områder og i andre områder med høy utnyttelsesgrad tradisjonelt.

Bemerkning om effekten av beiting før og nå: En deltager påpekte at det ikke bare var beitebruk som åpnet opp stølslandskapet. Landskapet ble tidligere brukt på en annen måte enn i dag. Beiting vil ikke gi den samme effekten i dag som tidligere. En annen deltager repliserte: Det handler om å ta vare på et sett med identiteter ved å restaurere landskaper. Derfor må man også ha inn storfe som beitedyr i fjellet.

Målområde 2: Lengde på beitesesongen

- Fôrressursen på utmarksbeite er i utgangspunktet gratis. Derfor er det ønskelig med så lang beitesesong som mulig. Beitesesongens lengde må sees i forhold til dyrevelferd og ulike hensyn må vurderes og veies opp mot hverandre: beitekvalitet utover høsten, sykdom, rovdyrsituasjon, lokale variasjoner o.l.
- Det er ønskelig med optimal bruk av beiteressurser i fjellet for det enkelte beitelag og art/rase. Beitebruken skal bidra til produksjon av kjøtt med god kvalitet, men beitebruken skal ikke forringe økosystemtjenester i fjellet. Disse skal være i en rimelig balanse.

Målområde 3: Rase og arter

- Sauen vil være det viktigste beitedyret.
- En bør også benytte og utvikle arter/raser som er mest egnet til å beite på fjellet, og som gir ønsket vegetasjonssammensetning/landskap; f.eks. gjøre noe med avlsmålene, benytte dyr som takler rovdyr/sykdom, samtidig som produksjonen opprettholdes.
- Legge til rette for beiting av andre arter enn sau, f.eks. storfe.

Bemerkning: Det var meningsforskjeller blant deltagerne knyttet til dette målområdet. Det ble hevdet at det ikke finnes dokumentasjon på at noen saueraser er mer motstandsdyktige mot rovvilt enn andre saueraser. Rovvilt vil gjøre skade på sau uavhengig av rase. Noen mente også at det ikke var behov for å etablere andre raser enn de vi har i dag (i Norge er det registrert rundt 20 raser). Dersom det er klare raseforskjeller når det gjelder egnethet for fjellbeiting, vil produsentene velge de rasene som egner seg best for fjellbeiting.

Målområde 4: Type habitat

- Hindre oppslag av bjørk over nåværende skoggrense. Åpne gode beiteområder i fjellbjørkeskogbeltet.
- Høyest beitetrykk i områder med høyest produksjon.
- Produktive områder som er mest utsatt for gjengroing må prioriteres.

Bemerkning: En deltager var uenig i at man skal være opptatt av skoggrensen overalt. Den har vært presset kunstig ned, hevdet vedkommende.

Målområde 5: Geografisk fordeling

- Beiting over hele landet tilpasset biologiske rammebetingelser. Beiting skal være betinget av hvor det er arealer til vår- og høstbeite og produksjon av vinterfôr. Rovdyr kan ha prioritet innenfor noen områder.

Målområde 6: Rettigheter og eiendomsstruktur

- Tilpasse rettighetsstrukturen for å optimalisere beitebruken.
- Alle beiteretter skal kunne utnyttes.

Bemerkning: Én deltager mente at det er viktig å holde arealene tilgjengelig for allmennheten. Dette kan man få til noen steder, men ikke i hele landet.

7 Forvaltningsstrategi

En bærekraftig forvaltningsstrategi for sauebeiting i fjellet må hvile på fire grunnpilare: 1) Den skal bidra til at kjøtt fra beitedyr i fjellet er et kvalitetsprodukt. 2) Den skal bidra til livskraftige bygder. 3) Den skal ivareta naturmangfoldet. 4) Den skal være forankret i befolkningen og bygge på kunnskap.

7.1 Forslag til styrking av forvaltningsstrategien

På den tredje workshopen var hovedtemaet å beskrive hva som vil være en bærekraftig forvaltning av sauebeiting i fjellet. Deltagerne i fokusgruppen ble enige om at den skulle ha fire bærende elementer, slik som figur 5 viser:

For hvert av disse områdene utarbeidet fokusgruppen mål, samt forslag til tiltak. Deltagerne la vekt på tiltak som enten måtte styrkes eller fjernes i forhold til i dag, i tillegg til nye tiltak. I det følgende presenteres fokusgruppens anbefalinger for å styrke dagens forvaltningsstrategi for sauebeiting i fjellet.

Figur 5. Grunnpilarene i en ny forvaltningsstrategi for sauebeiting i fjellet.

7.2 Kvalitetsmat

Hovedgrepet for å nå dette strategiområdet er å fremme en produksjon som i størst mulig grad baseres på stedegne ressurser. Målet er å legge til rette for en produksjon som reduserer den intensive produksjonsmåten som er utbredt i dag. Det vil være viktig å kompensere for lavere vekt på sauen, og det er flere måter å gjøre dette på. En mulighet er å forlenge beitesesongen. Det er viktig at bonden er innovativ og leverer produkter som forbrukerne vil ha.

Hovedmål:

- Fjellbeite skal være en viktig del av norsk matproduksjon.
- Opprettholde importvern og støtteordninger som fremmer matproduksjon basert på fjellbeite for igjen å nå målet om økt matproduksjon.
- Sørge for god agronomi ved å utnytte fôrressursene i fjellområdene til optimalt nivå, og for å nå målet om nok gressproduksjon til fôr om vinteren.
- Fremme god beitebruk i forhold til tilvekst og produksjon.

Forslag til tiltak for «Kvalitetsmat»	
Tiltak i dag som må forsterkes:	• Legge til rette for størst mulig grovfôr/beiteandel i saueholdet, og slik sikre høy andel fôrutnyttelse fra utmarksbeite der man har produktive beiteområder. • God dyrevelferd. • Sikre økonomien i beitenæringen ved at mer penger går til produsenten/bonden. Det er ønskelig å bedre bondens økonomi ved å få mer ut av produksjonen, og ikke ved økt bruk av tilskudd. • Legge til rette for kunnskapsdeling mellom bønder, som er viktig for å ivareta tradisjonskunnskap, men også for å dele kunnskap om hvordan drive med sauebeiting på fjellet på en god måte.
Tiltak i dag som må reduseres eller fjernes:	• Redusere kraftfôr basert på importert råstoff. Det er ønskelig med mindre proteinfôr fra Brasil som er i konflikt med avskoging av regnskogen. I stedet kan man lage fôr av f.eks. erter m.m. • Mindre bruk av plantevernmidler og kunstgjødsel i grovfôrproduksjonen. Dette vil bidra til at produktet blir bedre ved at bl.a. fettsyresammensetningen endres.
Nye tiltak:	• Økt bruk av beitebruksplaner. Sterkere styring av beitebruk for å oppnå målsettinger. • Matmerking: Bedre økonomi i beitenæringen kan også sikres ved å merke slakt som har gått på fjellbeite. Dette vil bidra til økt betalingsvillighet hos kunden. Generelt handler dette om god markedsføring og bevisstgjøring av kvalitetene ved norsk sau som beiter i fjellet. • Fjerne mva. på norsk mat.

7.3 Livskraftige bygder

Hovedgrepet for å nå dette strategiområdet er å sikre langsiktig areal- og samfunnsplanlegging i kommunene.

Hovedmål:

- Fjellbeite er med på å ta vare på kunnskap, identitet og tradisjon.
- Beitebrukens bidrag til sysselsetting og bosetting i distriktene opprettholdes på dagens nivå eller økes.
- Inntjeningen i beitenæringen må sikres på et nivå som sikrer rekruttering.
- Distriktpolitikk og landbrukspolitikk (rammevilkår) gir vilkår for beitenæringen, attraktive lokalsamfunn, steder å bo, vital infrastruktur og et mer variert marked.

Forslag til tiltak for «Livskraftige bygder»	
Tiltak i dag som må forsterkes:	• Bedre økonomiske og politiske insentiver for å bo på bygda ved å flytte arbeidsplasser fra byen til distriktene; f.eks. arbeidsplasser som ikke trenger fast geografisk lokalisering, og ved å styrke kompetansearbeidsplasser i distriktene i tillegg til jordbruket. • Skape en tverrpolitisk, langsiktig og forutsigbar distriktspolitikk. • Sikre rekruttering til næringen. Dette forutsetter bedre økonomiske insentiver og økt verdsetting for å gi næringen økt status.
Tiltak i dag som må reduseres eller fjernes:	Ingen forslag.
Nye tiltak:	• Skape en variert næringsstruktur med flere tilleggsnæringer slik at bonden har flere ben å stå på. • Innføre skattelette for de som bor i distriktene. • Bygge allianser mellom ulike parter som berøres av sauebeiting i fjellet eller som påvirker fjellbeiting. Kunnskapsdeling mellom bønder og befolkningen er viktig i så måte.

7.4 Mangfoldig natur

Hovedgrepet for dette strategiområdet er å koble beitekartlegging, beitebruksplanlegging og naturmangfolddata.

Hovedmål:

- Fjellbeite skal være basert på bærekraft. Det innebærer at fjellbeite skal bidra til å opprettholde varierte landskap/økosystemer med mange livsmiljø og et mangfold av arter.
- Beitebruk og annen aktivitet i fjellområder skal utøves med gjensidig aksept.

Forslag til tiltak for «Mangfoldig natur»	
Tiltak i dag som må forsterkes:	• Legge til rette for mer beiting i fjellet. • Kartlegging og registrering, slik at man kan ta de rette hensynene. Mindre beite i noen områder, mer i andre. • Se beitetrykk av ulike husdyraser og vilt i sammenheng. • Beitebruksplaner som er i overensstemmelse med Naturmangfoldloven (kap. 2) og som tar allmenne hensyn. • Unnta noen områder fra beiting.
Tiltak i dag som må reduseres eller fjernes:	Ingen forslag.
Nye tiltak:	• Kartlegging av naturverdiene.

7.5 Høy samfunnsaksept og kunnskap

Hovedgrepet for dette strategiområdet er å legge til rette for alliansebygging mellom miljøinteresser og landbruk og andre interesser for å bidra til større samfunnsaksept for sauebeiting i fjellet.

Hovedmål:

- Holde i hevd lokal kultur og kunnskap om landbruk over hele landet.
- Utvikle kunnskap som også har overføringsverdi til andre områder innenfor landbruksnæringen.

Forslag til tiltak for «Høy samfunnsaksept og kunnskap»	
Tiltak i dag som må forsterkes:	Ingen forslag.
Tiltak i dag som må reduseres eller fjernes:	Ingen forslag.
Nye tiltak:	• Gjennomføre en utredning for å vurdere hva som er minimums- og maksimumsnivåer for beiting i fjellet. • Utvikle, formidle og ta i bruk kunnskap om utmarksbeitingens betydning for landskap og biologisk mangfold, samt matproduksjon og selvforsyning. • Etablere gode møteplasser (der ulike samfunnsinteresser møtes) med tanke på dialog og kunnskapsutveksling • Synliggjøre beredskapsverdien og viktigheten av lokal matproduksjon. • Sporbarhet/opprinnelsesmerking.

Forslagene til styrket forvaltningsstrategi for sauebeiting i fjellet bygger på en vurdering av både styrker og svakheter ved dagens forvaltning, samt en vurdering av muligheter og trusler for forvaltningen fremover. Fokusgruppen gjorde denne vurderingen tidlig i prosessen (workshop 1). Tabell 5 er sammenfatning av fokusgruppens analyse.

Tabell 5. Sammenfatning av fokusgruppens analyse av dagens forvaltning av sauebeite i fjellet.

Innspill til styrker, svakheter, muligheter og trusler	
Styrker ved dagens forvaltning	• Økonomisk insitament og målrettede støtteordninger/virkemidler. • Tollvern. • Økosystemtjenester verdsatt i forvaltningen. • Kompetanse i utøvelse. • Kompetanse i forvaltningen av ressursgrunnlaget. • Alle blir hørt. • Oppgående landbruksforvaltning og rådgivningstjeneste m.fl. • Oversikt over miljøverdier (også beskrevet som en svakhet).
Svakheter ved dagens forvaltning	• Arealplanlegging er preget av konflikter. • Manglende felles forståelse av rovdyrpolitikk/forvaltning. Gjelder bl.a. rovdyrforliket og praktiseringen av dette. • Kunnskapshull og manglende vilje/evne til å bruke f.eks. ny kunnskap. • Liten grad av fornyelse i forvaltningen: «Man stivner litt!» • Mangel på måltall for sauetetthet. • Ikke oppdatert lovverk. • Oversikt over miljøverdier (også beskrevet som en styrke).
Muligheter for beitebruk i fjellet	• Stort naturmangfold. • Kompetanse på naturmangfold. • Økt verdsetting av økosystemtjenester. • Handlingsrom pga. robuste økosystemer. • Etterspørsel etter lokal mat. • Økt betalingsvillighet for kvalitetsmat. • Større etterspørsel etter økologisk produksjon. • Organisert samdrift pga. små besetninger. • Gratis fôr i utmarka. • Storfe på beite.
Trusler mot beitebruk i fjellet	• Færre beitedyr. • Færre beitebrukere. • Gjengroing. • Dårlig totaløkonomi i landbruket . • Eiendomsstruktur. • Antall bønder. • Dyretap i fjellet. • Tap av dyrket mark gir mindre vinterfôr. • Rovdyr og sykdom. • Kunnskap i befolkningen.

8 Referanser

- Austrheim, G., Solberg, E.J., Mysterud, A., Daverdin, M. & Andersen, R. 2008. Hjortedyr og husdyr på beite i norsk utmark i perioden 1949-1999. NTNU Vitenskapsmuseet, Rapp. Zool. Ser. 2008, 2: 1-123.
- ManEco-rapport 2014: Effects of sheep grazing on biodiversity and ecosystem services in Norwegian mountains: trade-offs and synergies. Manuskript fra ManEco-prosjektet klar for innsending til fagfellevedring.
- NOU 2013:10. Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester. Departementenes servicesenter, informasjonsavdelingen, Oslo.
- Speed, J.D.M., Austrheim, G., Hester, A.J. & Mysterud, A. 2010. Experimental evidence for herbivore limitation of the treeline. *Ecology*, 91: 3414-3420.
- Statens Landbruksforvaltning 2013. Nasjonal beiteprosjekt 2009-2012. SLF Rapport 2013, 14: 1-50.
- Statistisk Sentralbyrå 2012: Statistikk om husdyrhold. <http://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri>

Vedlegg

Vedlegg 1. Deltagere i fokusgruppen

Kjartan Askim, Den Norske Turistforening
Hans Erik Lerkelund, Friluftslivets Fellesorganisasjon
Erik Lund, Miljødirektoratet
Lise Hatten, Miljødirektoratet
Dordi Kjersti Mogstad, Miljødirektoratet
Erik Brenna, Naturvernforbundet
Finn Erlend Ødegård, Norges Bondelag
Øivind Løken, Norges Bondelag
Erik Hagen, Norges Fjellstyresamband - Ringeby fjellstyre
Liv Aasen Mjelde, Norges Hytteforbund
Ola Krokann, Norsk Bonde- og Småbrukarlag
Kari Anne Kaxrud Wilberg, Norsk Sau og Geit
Therese J. Mosti, Norsk Sau og Geit
Stene Berg, Riksantikvaren
Even Gaukstad, Riksantikvaren
Carl-Erik Semb, Statens landbruksforvaltning
Carl Libach, Statskog

Vedlegg 2. Kunnskapsinnspill

Workshop 1:

Hvilket landskap ser vi for oss i fjellet i 2030?

- Introduksjon til forskningsprosjektet MANECO v/ prosjektleder Gunnar Austrheim, NTNU Vitenskapsmuseet
- Om forskningsarbeidet i tilknytning til fokusgruppens arbeid v/ Gunhild Setten, Geografisk institutt, NTNU
- Samfunnsutvikling og arealbruk i norske fjellbygder. Hvordan er framtidsutsiktene? v/ seniorforsker Katrina Rønningen, Norsk senter for bygdeforskning

Workshop 2:

Hvilket målbilde for beitebruk i fjellet er ønskelig?

- Økologiske effekter av sauebeting i fjellet v/ Atle Mysterud, CEES - Senter for økologisk og evolusjonær syntese, Universitetet i Oslo
- Sauebeting og forvaltning av økosystemtjenester og biologisk mangfold v/ Gunnar Austrheim, NTNU Vitenskapsmuseet og MANECO
- Sauebeite som verdivalg v/ Gunhild Setten, Geografisk institutt, NTNU og MANECO
- «Mitt Grimsdalen» v/ Ellen Anne Bergseng, Bergseng Sæter

I tillegg arrangerte Ellen Anne Bergseng, Bergseng Sæter, ekskursjon i Grimsdalen.

Workshop 3:

Hvordan utvikle en bærekraftig forvaltningspraksis for beitebruk i fjellet?

- Foreløpige hovedfunn fra MANECO v/ Gunnar Austrheim, NTNU, Vitenskapsmuseet
- Økosystemtjenester: avveininger og verdivalg v/ Gunhild Setten, NTNU, Geografisk institutt
- Organisert beitebruk v/ Sidsel Røhnebæk, Fylkesmannen i Oppland
- Erfaringer og innspill til tiltak for sauebeiting i fjellet v/ Ann Guro Hansen, sauebonde i Saltdal i Nordland
- Målrettet beitebruk v/ Ulf Ullring, nasjonalparkforvalter i Oppland

NTNU Vitenskapsmuseet er en enhet ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.

NTNU Vitenskapsmuseet skal utvikle og formidle kunnskap om natur og kultur, samt sikre, bevare og gjøre de vitenskapelige samlingene tilgjengelige for forskning, forvaltning og formidling.

Seksjon for naturhistorie driver forskning innenfor biogeografi, biosystematikk og økologi med vekt på bevaringsbiologi. Seksjonen påtar seg forsknings- og utredningsoppgaver innen miljøproblematikk for ulike offentlige myndigheter innen stat, fylker, fylkeskommuner, kommuner og fra private bedrifter. Dette kan være forskningsoppgaver innen våre fagfelt, konsekvensutredninger ved planlagte naturinngrep, for- og etterundersøkelser ved naturinngrep, fauna- og florakartlegging, biologisk overvåking og oppgaver innen biologisk mangfold.

ISBN 978-82-7126-992-0
ISSN 1894-0056

© NTNU Vitenskapsmuseet
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

www.ntnu.no/vitenskapsmuseet